

Ігри XXII Олімпіади: погляд через 40 років

Марія Булатова, Валентина Єрмолова

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Games of the XXII Olympiad: a look 40 years later

Mariia Bulatova, Valentyna Iermolova

ABSTRACT. *Objective.* To analyze the preparation of the Ukrainian SSR in general and Kyiv, in particular, for the Games of the XXII Olympiad of 1980. To determine the heritage of the Games-80 for the Ukrainian SSR and its capital – Kyiv. *Results.* In 1980, Moscow hosted the XXII Olympic Games – the first in the history of the Olympic Games, held in Eastern Europe, as well as the first Olympic Games held in a socialist country – the Union of Soviet Socialist Republics. Kyiv, Leningrad (now St. Petersburg), and Minsk hosted the football group tournaments and quarterfinals, Tallinn – sailing competitions; Mytyshchi town near Moscow – rifle and pistol shooting competitions.

The contribution of the Ukrainian SSR, its seven regions and capital to the preparations for the XXII Olympic Games to the meeting and holding of the Olympic torch relay has been analyzed. The Games left an Olympic – new modern unique (at that time) sports complexes and other facilities that are still functioning today. The works carried out on the territory of the republic allowed to change the look of its villages and cities, repair about 6,500 km of roads, build and reconstruct 47 stadiums, open 114 hotels, dormitories, motels, and campsites, three subway stations, etc. In the period from 15 to 28 July 1980 the hotels of the capital of the Ukrainian SSR, Kyiv have accommodated and served 44,305 people – 24,781 Soviet tourists and 19,524 foreigners. In addition to attending football matches, they were also offered a wide cultural program, which involved the best Ukrainian creative teams and performers of the republic. *Conclusion.* The experience of holding the football tournament of the XXII Olympic Games in 1980, which took place in Kyiv, showed the huge potential of the Ukrainian SSR, the level of its socio-economic development, and most importantly – the pride of its population for their homeland. The XXII Olympic Games of 1980 had a significant impact on the further development of physical culture and sports in the Ukrainian SSR.

Keywords: Games of the Olympiad, Olympic torch relay, Olympic heritage, USSR.

Ігри XXII Олімпіади: погляд через 40 років

Марія Булатова, Валентина Єрмолова

АНОТАЦІЯ. *Мета.* Здійснити аналіз підготовки Української РСР взагалі та Києва, зокрема, до Ігор XXII Олімпіади 1980 р. Визначити спадщину, що залишили Ігри-80 для УРСР та її столиці – Києва. *Результати.* У 1980 р. в Москві відбулися Ігри XXII Олімпіади – перші в історії Олімпійські ігри на території Східної Європи, а також перші Олімпійські ігри, що проводилися в соціалістичній країні – Союзі Радянських Соціалістичних Республік. Групові турніри та ігри ¼ фіналу з футболу приймали Київ, Ленінград (нині Санкт-Петербург) і Мінськ, Таллін – змагання з вітрильного спорту; підмосковні Митищі – змагання з кульової стрільби.

Проаналізовано внесок Української РСР семи її областей та столиці до підготовки до Ігор XXII Олімпіади, – до зустрічі та проведення естафети олімпійського вогню. Ігри залишили олімпійську спадщину – нові сучасні унікальні (на той час) спортивні комплекси та інші споруди, що діють до сьогодні. Роботи, проведені на території республіки, дозволили змінити вигляд її сіл і міст, відремонтувати близько 6500 км автомобільних доріг, побудувати і реконструювати 47 стадіонів, відкрити 114 готелів, гуртожитків, мотелів і кемпінгів, три станції столичного метрополітену тощо. У період з 15 по 28 липня 1980 р. в готелях столиці Української РСР – Києві – було прийнято і обслуговано 44 305 осіб – 24 781 радянський турист і 19 524 іноземці. Їх увазі було пропонувано не тільки відвідування футбольних матчів, а й широку культурну програму, в якій були задіяні кращі українські творчі колективи і виконавці республіки. *Висновок.* Досвід проведення футбольного турніру Ігор XXII Олімпіади 1980 р., що відбувся в Києві, показав величезний потенціал тодішньої Української РСР, рівень її соціально-економічного розвитку, а головне – почуття гордості її населення за свою батьківщину. Ігри XXII Олімпіади 1980 р. мала значний вплив на подальший розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР.

Ключові слова: Ігри Олімпіади, естафета олімпійського вогню, олімпійська спадщина, УРСР.

ПРАВО НА ПРОВЕДЕННЯ ІГОР XXII ОЛІМПІАДИ

Минуло 40 років з того часу, коли в Москві стартували Ігри XXII Олімпіади.

Це були перші в історії Олімпійські ігри, що відбулися на території Східної Європи, а також перші Олімпійські ігри, проведені в соціалістичній країні.

Рішення про вибір столиці Ігор Олімпіади 1980 р. було прийнято на 75-й сесії Міжнародного олімпійського комітету (МОК), що відбулася 23 жовтня 1974 р. у Відні (Австрія). Ідея проведення Олімпійських ігор у Москві виникла у голови Спорткомітету СРСР Сергія Павлова ще у квітні 1969 р. Того разу голосування закінчилося перемогою Монреаля, який прийняв Ігри XXI Олімпіади 1976 р. Кілька років потому С. Павлов переконав керівництво СРСР виставити кандидатуру Москви ще раз. Завдяки його авторитету на міжнародній спортивній арені, інтересу олімпійської спільноти до радянської країни і її спортсменів, а також дружнім контактам із членами МОК, особливо бароном Едуардом фон Фальц-Фейном (Ліхтенштейн) і Віллі Дауме (ФРН), перемога дісталася Москві.

Цікавим є той факт, що барон Едуард фон Фальц-Фейн – громадський і спортивний діяч Ліхтенштейну, меценат, активіст європейського олімпійського руху – народився 12 вересня 1912 р. в селі Гаврилівка Херсонської губернії. Його дядько по батьковій лінії був засновником заповідника «Асканія Нова», який сьогодні входить до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Будучи заможною людиною, Едуард фон Фальц-Фейн чимало сил і коштів витратив на пошук і повернення на свою історичну батьківщину унікальних історичних і художніх артефактів. Він вклав величезні кошти у відновлення заповідника «Асканія Нова», спорудив пам'ятник його засновнику і заснував музей родини Фальц-Фейнів, яка зробила великий внесок для процвітання херсонського краю. За вагомих особистий внесок у зміцнення міжнародного авторитету України, популяризацію її історич-

Барон Едуард фон Фальц-Фейн (1912–2018) – меценат, діяч міжнародного олімпійського руху

ної спадщини і сучасних досягнень барон Едуард фон Фальц-Фейн удостоєний багатьох державних нагород України.

Не можна залишити осторонь внесок Едуарда Фальц-Фейна у розвиток олімпійського руху. У 1936 р. він створив у Ліхтенштейні Олімпійський комітет, сприяв участі команди країни в IV зимових Олімпійських іграх 1936 р., сам брав участь в Іграх у складі екіпажу двійки у змаганнях з бобслею [2].

Тривале перебування на посту президента Олімпійського комітету Ліхтенштейну дозволило барону надати кожному з членів МОК аргументи щодо голосування на користь проведення Ігор XXII Олімпіади 1980 р. у Москві.

На останньому етапі голосування зі співвідношенням голосів 39 – «за», 20 – «проти» Москва перемогла Лос-Анджелес.

У 1975 р. було створено організаційний комітет Ігор XXII Олімпіади, який очолив заступник голови Ради Міністрів СРСР Ігнатій Новіков.

На 79-ій сесії МОК, що відбулася 15–18 червня 1977 р. у Празі (Чехословаччина), було затверджено програму і розклад змагань Ігор XXII Олімпіади в Москві.

Переважна більшість олімпійських змагань проходила в столиці РРФСР – Москві, групові турніри з футболу приймали Київ, Ленінград (нині Санкт-Петербург) і Мінськ; змагання з вітрильного спорту – Таллін; змагання з кульової стрільби – підмосковні Митищі.

За півроку до початку Ігор Радянський Союз наприкінці 1979 р. ввів свої війська до Афганістану, що призвело до напруження політичної ситуації у світі. Реакція головного суперника СРСР у міжнародній політиці – Сполучених Штатів Америки – була рішучою і суворою, передусім у запровадженні різних санкцій, зокрема й бойкоту Ігор XXII Олімпіади. І хоча кількість країн, що підтримали бойкот, сягнула 62 (серед них – США, ФРН, Японія, Китай, Канада та ін.), МОК, підтриманий багатьма міжнародними федераціями та відомими політичними й громадськими діячами світу, домігся проведення Ігор у цілковитій відповідності з Олімпійською хартією.

Незважаючи на оголошений бойкот, багато спортсменів із західних країн прибули на Ігри і виступали під олімпійським прапором. Зокрема, на церемонії відкриття 14 делегацій (Австралії, Андорри, Бельгії, Великої Британії, Нідерландів, Данії, Ірландії, Італії, Люксембургу, Португалії, Пуерто-Ріко, Сан-Маріно, Франції і Швейцарії) пройшли під прапором МОК. Цікаво, що на табличках, які несли перед прапорами деяких із цих країн, було написано назви національних олімпійських комітетів. Західно-європейські команди Австрії, Греції, Мальти, Фінляндії, Швеції, Ісландії та Кіпру йшли під національними прапорами своїх країн. Команди Іспанії та Нової Зеландії використовували прапори своїх національних олімпійських комітетів. Треба зазначити, що до олімпійської сім'ї повернулися одразу 24 африканські країни, що бойкотували попередні Ігри XXI Олімпіади у Монреалі.

Через 40 років дев'ятий президент МОК Томас Бах, аналізуючи тогочасні умови, зазначає: «Фактично у нас було два покоління спортсменів, які втратили свою олімпійську мрію, готуючись роками даремно. І були підданими санкціям і покаранню за те, до чого вони не мають ніякого відношення і що вони ніколи б не підтримали.

Отже, кожен, хто думає про бойкот, повинен винести цей урок з історії; спортивний бойкот нічого не вартий. Це тільки шкодить спортсменам, і це шкодить населенню країни, тому що воно втрачає радість, якою можна поділитися, гордість і успіх своєї олімпійської команди.

Так для чого потрібен бойкот? Це проти всього олімпійського духу. Це суперечить усім нашим спортивним цінностям і тим, що ми відстоюємо у спорті» [18].

УКРАЇНА ПРИЙМАЄ ЕСТАФЕТУ ОЛІМПІЙСЬКОГО ВОГНЮ

За місяць до відкриття Ігор XXII Олімпіади, 19 червня 1980 р., розпочав свій шлях олімпійський вогонь, запалений за традицією біля храму Гери у колісці давньогрецьких Олімпійських ігор – Олімпії (Греція). Запалити вогонь від сонячного проміння було надано честь драматичній актрисі Маріанні Мушулі. Естафета олімпійського вогню загальною протяжністю 4992 км пройшла територіями Греції (1170 км), Болгарії (935 км), Румунії (593 км) та СРСР (2294 км).

5 липня 1980 р. олімпійський вогонь розпочав свою ходу територію СРСР в районі селища Леуш Молдавської РСР і продовжив свій шлях через Кишинів, Бельці, Единці.

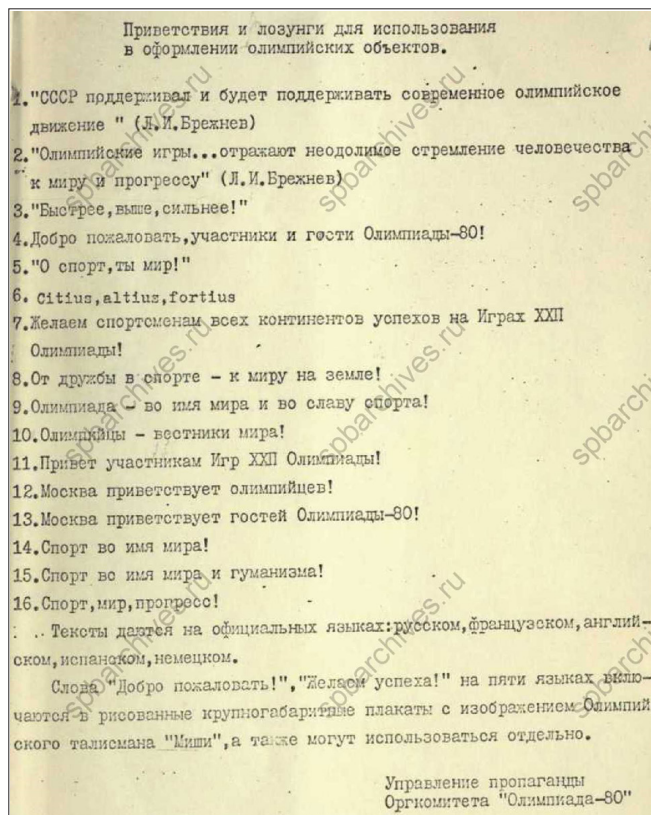
На території Української РСР маршрут олімпійського вогню пройшов через Чернівці, Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Вінницю, Житомир, Київ, Лубни, Полтаву і Харків.

Слід зазначити, що для привітання учасників олімпійських змагань, естафети олімпійського вогню 1980 р. та гостей було підготовлено тексти привітань і гасел для використання в оформленні олімпійських об'єктів, затверджених оргкомітетом «Олімпіада-80» [19].

Маршрут естафети олімпійського вогню 1980 р.

Естафету від Молдавської РСР 7 липня перейняла Українська РСР. Територією її Черновецької області олімпійський вогонь несли понад 50 факелоносців. Право пробігти дебютний етап селом Мамалига Новоселицького району було надано кандидату у майстри спорту СРСР з легкої атлетики Олександрю Пасарюку.

Учасники естафети олімпійського вогню з Чернівецької області

Останній етап Чернівецькою областю долає гандболістка Лілія Кирик

Учасники естафети олімпійського вогню – студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Учасники естафети олімпійського вогню від Шепетівки: **Анатолій Романюк, Віктор Ярошук, Василь Поліщук, Галина Токарева та Володимир Бацинський**

Естафету приймає Хмельницький

Учасниця естафети олімпійського вогню у м. Хмельницькому Ганна Криніна

До сьогодні зберігає форму і факел учасник естафети олімпійського вогню 1980 р. **Микола Явтушенко**

8 червня 1980 р. олімпійський вогонь приймав Кам'янець-Подільський Хмельницької області на мосту через Дністер, який пов'язує с. Атаки Хотинського району Чернівецької обл. з селом Жванець Кам'янець-Подільського району Хмельницької області.

Першим на Хмельниччині священний вогонь відвідав Кам'янець-Подільський – місто, овіяне історією. Першим факелоносцем цього регіону став майстер спорту з легкої атлетики Микола Хорунжий [24].

До участі в естафеті олімпійського вогню було залучено 332 кращих представники різних сфер діяльності Хмельницької області.

Через 40 років згадує учасниця естафети Ганна Криніна: «Коли я бігла і дивилась в обличчя людям, бачила радість, але у багатьох на очах були сльози. Я розуміла, що це були сльози радості» [16].

9 липня, на кордоні областей, від хмельничан естафету прийняла Вінницька область. 160 учасників несли смолоскипи по території вінницького краю. Серед них Микола Явтушенко, майстер спорту СРСР з легкої атлетики, бронзовий призер Всесвітньої універсиади в Римі, триразовий чемпіон СРСР і шестиразовий чемпіон України, рекорд якого в бігу на 400 м тримався протягом 30 років (1973–2003). Випускник факультету фізичного виховання Вінницького педагогічного інституту

став першим, хто приніс вогонь Олімпіади-1980 в місто Вінницю на берегах Південного Бугу [20].

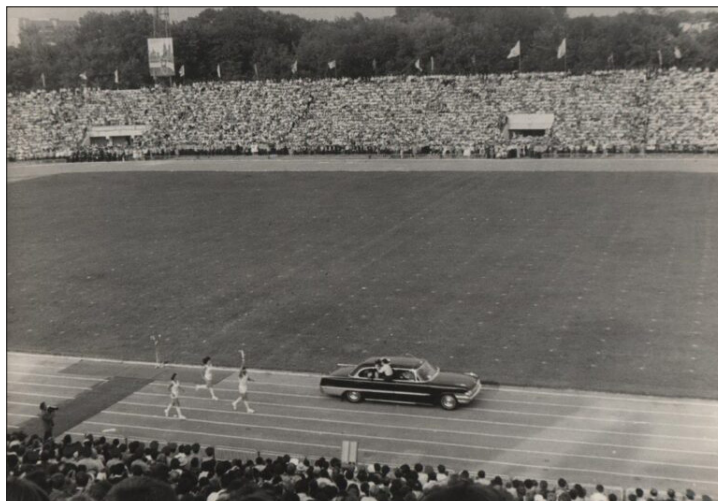
Урочиста зустріч естафети відбулася на Центральному стадіоні «Локомотив» у Вінниці. Наступного дня, 10 липня, олімпійський вогонь продовжив свій шлях до кордону з Житомирщиною.

10 липня на кордоні Житомирської області естафету олімпійського вогню зустрів Бердичів. Територією області олімпійський вогонь несли 125 факелоносців, серед них було лише 30 спортсменів, а також 2 дояри, 25 робітників, 4 механізатора, 1 голова колгоспу, 11 школярів, 10 студентів, 15 учителів, 6 лікарів, 4 міліціонери, 6 економістів і кілька працівників партійних органів.

Історія зберегла імена факелоносців, які передавали олімпійський вогонь із рук в руки аж до центрального стадіону Житомира. Першою прийняла естафету в с. Озерне перед в'їздом у Житомир Ніна Содоль. Потім вогонь несли Василь Шостенко, Володимир Ковальов, Олена Колесник. Почесну місію внести олімпійський во-

Вінниця зустрічає олімпійський вогонь

Зустріч олімпійської естафети у Бердичеві

Майстер спорту міжнародного класу з легкої атлетики, учасник Ігор XX Олімпіади Рустам Ахметов запалює олімпійський вогонь у чаші стадіону в Житомирі

Житомир вітає олімпійський вогонь

гонь на центральний стадіон міста, де відбулася урочиста зустріч естафети, випала майстру спорту міжнародного класу зі стрибків у висоту, учаснику Ігор XX Олімпіади Рустаму Ахметову. [14, 25].

11 липня олімпійський вогонь продовжив свій шлях до Києва. Газета «Радянська Україна» того часу писала: «11 липня, 15 год 45 хв. Всім, хто зібрався на місці в'їзду в Київ з боку Житомира, добре видно, як вдалині, на асфальтовому покритті з'являється силует бігуна з факелом, супроводжуваного почесним ескортом. Останні метри чергового етапу естафети. Факел несе інструктор-методист зі спорту радгоспу «Авангард» Броварського району Київської області Володимир Пінчук. Тут, на межі Києва, вогонь приймає Володимир Яровенко, викладач однієї з київських дитячо-юнацьких спортивних шкіл...».

Маршрут олімпійського вогню столицею України було розбито на 36 етапів, які проходили через проспект Перемоги, площу Перемоги, бульвар Шевченка і Хрещатик.

По всьому шляху олімпійського вогню в Києві створився живий коридор до площі Жовтневої революції (з 1991 р. – Майдан Незалежності). Біля встановленої там чаші вогонь зустрічали олімпійські чемпіони різних років: гімнастка Ніна Бочарова, п'ятиборець Іван Дерюгін, стрілок Віталій Романенко, метальник Віктор Цибуленко,

борець Борис Гуревич, фехтувальник Григорій Крісс, веслувальник Володимир Морозов, волейболісти Володимир Іванов і Борис Терещук, гандболістки київського «Спартак» та багато інших представників українського спорту.

Олімпійський вогонь на головну площу столиці доставив чемпіон Ігор XX Олімпіади 1972 р. з веслування на байдарках Юрій Стеценко. Він же і запалив його у чаші [4].

Срібний призер Ігор XX Олімпіади 1972 р. з легкоатлетичного десятиборства Леонід Литвиненко згадує, що йому довелося нести олімпійський вогонь двічі: один раз він біг з факелом етап від площі Жовтневої революції до стадіону «Динамо», а вдруге – запалювати вогонь у чаші Республіканського стадіону, де відбулося відкриття футбольного олімпійського турніру. «Незважаючи на те, що естафета олімпійського вогню пройшла через столицю України, київська делегація на чолі з Миколою Лаврухіним – заступником голови Київського міськвиконкому - їздила за ним до Москви. За існуючим порядком офіційно вогонь Олімпіади-80 запалили на церемонії в Московській міській раді і звідти він попрямував до Ленінграда, Києва, Мінська, де проводилися групові турніри з футболу, і в місто проведення вітрильної регати – Таллін. Ми привезли вогонь у двох закритих лампах у будівлю міськради на Хрещатику, звідки його доправили на відкриття олімпійського турніру» [12].

Того самого дня, 11 липня, олімпійський вогонь продовжив свою ходу Україною. Його шлях проходив по трасі Київ – Харків. Честь нести олімпійський вогонь дорогами Київської області отримали 74 особи. Маршрут естафети пролягав через Бориспіль.

Почесне право нести олімпійський вогонь вулицями цього міста було надано Петру Базюченку, Володимиру Борлису, Олені Коробці, Миколі Костянцю, Юрію Пістовникову.

Сімнадцятирічна Олена Коробка передала смолоскип майстру спорту СРСР з важкої атлетики, директору Кучаківського держплемзаводу Петру Базюченку, який запалив вогонь у спеціально підготовленій чаші на ста-

діоні «Колос» у Борисполі. Відомо, що ця історична мить сталася 11 липня 1980 р. о 18:30 [1].

Далі естафета прямувала до Полтавської області. На Полтавщині право нести вогонь Олімпіади-80 отримали 250 осіб. Єдиним етапом по Українській РСР, коли вогонь везли автомобілями, був відрізок від Борисполя до Лубен, що було пов'язано з порушенням графіка естафети. Серед почесних гостей, які зустрічали факельну естафету в Лубнах, був чемпіон Ігор XVI Олімпіади 1956 р. в Мельбурні з кульової стрільби Віталій Романенко.

12 липня о 9 год 14 хв процесія вирушила на Полтаву. Її зустрічали жителі Хоролу, Красногорівки, Білоцерківки

Чемпіон Ігор XX Олімпіади 1972 р. з веслування на байдарках Юрій Стеценко запалив олімпійський вогонь у чаші на головній площі столиці Української РСР

Традиційно хлібом-сіллю зустріла олімпійський вогонь столиця Української РСР Київ

Естафету олімпійського вогню в Києві зустрічають ушановані українські олімпійці

Бориспільські факелоносці

та Решетилівки. До Полтави олімпійський вогонь прибув о 18 год 13 хв. Містом до стадіону «Колос» (нині – «Ворскла» імені О. Д. Бутовського), де відбувалися урочистості, олімпійський вогонь подолав шість етапів.

Почесне право запалити олімпійський вогонь у Полтаві отримав Михайло Новіков.

Із спогадів М. Новікова: «Я приймав вогонь біля міськради. Знаючи, що людей подивитися на естафету при-

йде багато, з'явився на свій етап за дві години до призначеного часу. Перед стадіоном ескорт бігунів, що мене супроводжував, зупинився. Коли я з'явився на біговій доріжці, помітив, як всі люди встали і почали аплодувати, від них наче йшла тепла хвиля. Поруч біля мене все коло по стадіону їхала машина «Чайка» з кінооператором. Здавалося я не торкався землі, до чаші мене наче хтось ніс на руках» [22].

На стадіоні відбулося велике театралізоване свято «Здравствуй вогонь Олімпіади-80!», режисерами-постановниками якого стали режисер народного театру міського будинку культури Михайло Йосипович Заславський та головний редактор Полтавського обласного радіо Василь Федорович Котляр. У ньому планувалося задіяти близько десяти тисяч учасників. Але робота ускладнювалася відсутністю тематичного музичного супроводу. Про вирішення цієї проблеми розповідає звукорежисер Леонід Сорокін: «За олімпійською музикою мене відправили у відрядження до Москви. У програмі «Ранкова пошта» на Центральному телебаченні були друзі, і до Полтави я повернувся з цілим рулоном олімпійських пісень. Як з'ясувалося, Москва їх нікому не давала, цих пісень навіть не було в столиці України. Примірник, що роздобув, негласно приїздили переписувати київські колеги з радіоканалу «Молода гвардія», так ми виручали одне одного» [21].

Відповідно до графіка, естафета через Чутове дісталася кордону Полтавської та Харківської областей. Останнім факелоносець, який ніс вогонь Олімпіади-80 Полтавщиною, був Микола Лазоренко з Чутового.

Іван Бей в очікуванні олімпійського вогню при в'їзді до Лубен

Дівчата, які супроводжували факелоносців з Лубен

Факелоносці із Зінькова: Григорій Грушко, Григорій Попенко, Віктор Пономаренко, Анатолій Рула

Михайло Новіков долає останні метри на стадіоні «Колос» у Полтаві

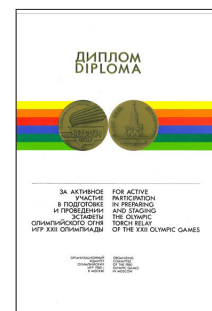
Звукорежисер
Леонід
Сорокін

Михайло Гаєвський – один зі ста факелоносців-харків'ян Олімпіади-80 зі своїми асистентами

Михайло Зима – учасник естафети олімпійського вогню по Харківській області зі своїми асистентами Миколою Васильєвим і Степаном Станіславським

Диплом учасника естафети олімпійського вогню 1980 р.

Пам'ятний вимпел естафети олімпійського вогню 1980 р.

Факел та комплект форми учасника естафети олімпійського вогню 1980 р.

Харківський історичний музей ім. М. Ф. Сумцова поповнився раритетним експонатом, подарованим харків'янами І. І. Степановою та її чоловіком В. Г. Камчатним

На харківську землю олімпійський вогонь прибув 13 липня. Останній кілометр траси, перед прибуттям вогню на площу в центрі Харкова (нині – майдан Конституції), де відбувалися урочистості, було довірено дворазовому олімпійському чемпіону, бронзовому призеру, дворазовому чемпіону світу з волейболу Юрію Пояркову, якого супроводжували 18 осіб почесного ескорту.

Наступного дня о 7 год естафета продовжилася, вогонь прямував вулицями Харкова та області до пропускного пункту Гоптівка, де наступним учасникам естафети його передав заслужений майстер спорту, чемпіон Ігор XX Олімпіади 1972 р. з велосипедного спорту Ігор Целовальников [23].

Протягом усього маршруту територією України естафету супроводжував ескорт: автомобілі міліції та швидкої допомоги, автобус з факелоносцями та машина із запасним вогнем – на той випадок, якщо якийсь факел згасне. Спортсменів, які вже пробігли дистанцію, забирав автобус. На час пробігу на трасах повністю перекривали рух. Застарілі «Волги» ГАЗ-21 в автопарках міліції, швидкої та таксі замінили на більш сучасні ГАЗ-24 [10].

По РРФСР шлях естафети лежав через Білгород, Орел, Курськ, Тулу, Чехов, Подольськ.

Кожний учасник естафети олімпійського вогню 1980 р. отримав на пам'ять про історичну подію диплом, вимпел, смолоскип та комплект форми.

7 лютого 2020 р. Харківський історичний музей ім. М. Ф. Сумцова поповнив свій фонд прапором з емблемою Ігор XXII Олімпіади 1980 р., який майорів 40 років тому на головній площі Харкова. Історичну реліквію урочисто передали харків'яни І. І. Степанова та її чоловік В. Г. Камчатний як дарунок до сторічного ювілею музею.

ЗДОБУТКИ ІГОР XXII ОЛІМПІАДИ

В Іграх XXII Олімпіади взяли участь 5179 спортсменів, серед яких 1115 жінок, із 81 країни (81-ша країна, Ліберія, брала участь в церемонії відкриття, але спортсмени в змаганнях участі не брали), які виборювали у змаганнях із 21 виду спорту 203 комплекти олімпійських нагород [26–28].

Церемонія відкриття відбулася на великій спортивній арені комплексу «Лужники». Факел з олімпійським вогнем на стадіон вніс триразовий олімпійський чемпіон (1968, 1972, 1976) Віктор Санєєв. Зробивши коло, він передав факел олімпійському чемпіону Ігор-1972 баскетболістові Сергію Белову. Над рядами виникла імпро-

Сергій Бєлов, олімпійський чемпіон Ігор-1972 з баскетболу, прямує до чаші для запалення олімпійського вогню на головній спортивній арені Ігор XXII Олімпіади в Москві

візована доріжка з білосніжних щитів. Бєлов пробіг по ній, піднявши факел над головою. У чаші спалахнуло олімпійське полум'я. Прозвучала «Святкова увертюра» Дмитра Шостаковича, що стала музичною емблемою Олімпіади.

За кількістю завойованих у Москві медалей упевнено лідирувала збірна команда СРСР, виборовши 80 золотих, 69 срібних та 46 бронзових олімпійських нагород. Другу позицію зайняла команда Німецької Демократичної Республіки, в активі якої було 47 золотих, 37 срібних, 42 бронзові олімпійські нагороди. На третьому місці – команда Болгарії – 8 золотих, 16 срібних та 17 бронзових медалей.

На Іграх XXII Олімпіади було встановлено 36 світових і 74 олімпійські рекорди [29].

До складу збірної олімпійської команди СРСР увійшло 92 атлети з України, які блискуче виступили у Москві. Наші земляки вибороли 78 олімпійських медалей, серед яких 41 золота, 19 срібних і 18 бронзових.

Відповідно до рекомендацій МОК було організовано Міжнародний молодіжний табір, який прийняв 1085 юнаків та дівчат з 54 країн світу.

Події Ігор XXII Олімпіади висвітлювали 5615 представників засобів масової інформації, зокрема в Києві 116 осіб, з яких 39 іноземців.

Крім Москви, де проходила основна частина змагань, оргкомітетом Ігор-1980 було вирішено вітрильну регату провести в Талліні (Естонська РСР), а Ленінград (РРФСР; нині Санкт-Петербург), Мінськ (Білоруська РСР) і Київ (Українська РСР) – містами проведення групових турнірів і чвертьфінальних матчів з футболу.

ОЛІМПІЙСЬКА СПАДЩИНА ІГОР XXII ОЛІМПІАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У Києві проходили матчі групового олімпійського турніру з футболу між командами Фінляндії, Іспанії, НДР, Іраку, Алжиру, Сирії та Коста-Ріки.

За три роки до Ігор-1980 столиця Української РСР почала готуватися до прийому спортсменів та гостей Ігор. Для мешканців міста підготовка до Олімпійських ігор мала особливий зміст, адже одночасно це створювало передумови для належного святкування 1500-ліття Києва [4].

Для здійснення задуманого було створено республіканський організаційний комітет Олімпіади-80, до якого

увійшли 40 осіб із числа керівників міністерств і відомств, утворено 15 комісій й оперативних штабів за напрямками дій. Його очолив заступник Голови Ради Міністрів УРСР (1975–1987) Павло Єсипенко. З метою забезпечення якісного підбору кадрів для роботи в період Ігор XXII Олімпіади було видано спеціальну постанову Ради Міністрів Української РСР від 7 лютого 1979 р. № 74 «Про підбір та навчання кадрів для роботи в період підготовки і проведення XXII літніх Олімпійських ігор 1980 року в м. Москві» [17].

Умовно підготовка мала шість напрямів: основний; тренувальні стадіони, олімпійське селище, траса олімпійського вогню з інфраструктурою і готелями; установи культури і їх творчі колективи; інфраструктура туризму; підготовка олімпійського резерву; база фізкультури і спорту в регіонах.

У передолімпійські роки Україна і її столиця Київ перетворилися у суцільний будівельний майданчик. Для успішного проведення естафети олімпійського вогню по Україні було відремонтовано близько 6500 км автомобільних доріг! Уздовж основних маршрутів естафети олімпійського вогню було створено і поновлено 100 га газонів, висаджено понад п'ять тисяч дерев і кущів. Тільки в Києві площа живих (квіткових) олімпійських картин становила майже 10 тис. м².

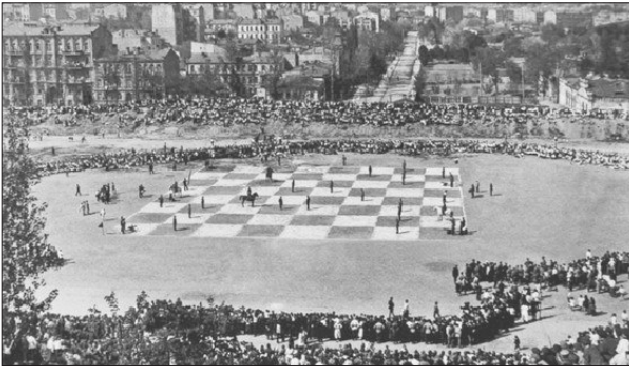
Одним із головних завдань було проведення масштабної реконструкції Республіканського стадіону, який перетворився в одну з найбільш сучасних арен тодішньої Європи.

Головна спортивна arena має давню історію. Ще у 1930-ті роки було прийнято рішення про його спорудження на схилах Черепанової гори, де у 1913 р. розмістилися павільйони Всеросійської виставки – грандіозної експозиції досягнень промисловості, сільського господарства, культури і мистецтва. На честь цесаревича Олексія територія виставки пізніше отримала назву Олексіївського парку.

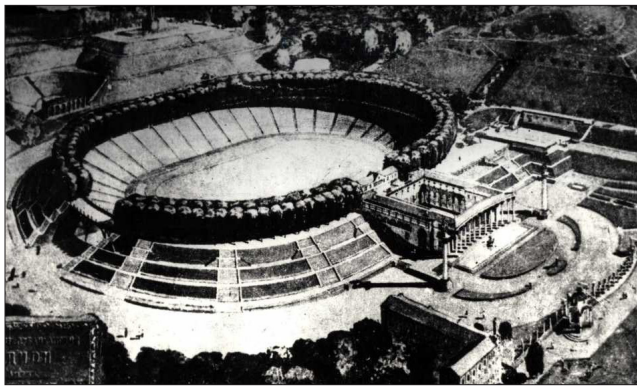
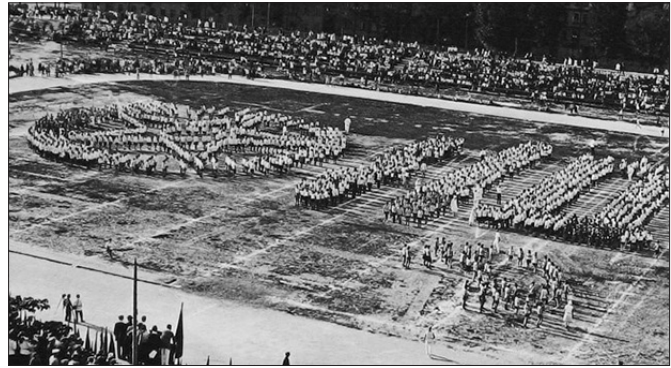
У 1923 р. на цьому місці за ініціативи угорського революціонера Лайоша Гавро, призначеного київським губернським військовим комісаром, було споруджено

Павільйони Всеросійської виставки 1913 р. в Києві

Урочисте відкриття Червоного стадіону. 1923 р.

Проект Республіканського стадіону (архітектор Михайло Гречина)

Центральна трибуна Республіканського стадіону ім. М. С. Хрущова в день відкриття 1944 р.

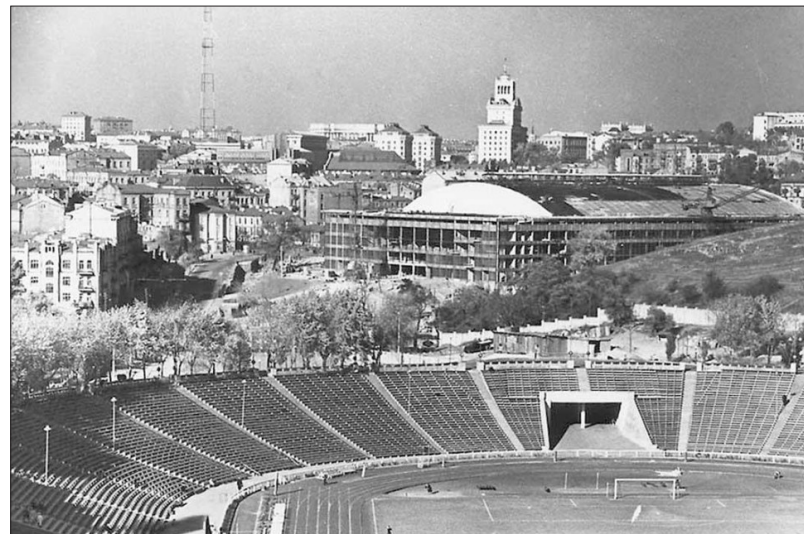
«Червоний стадіон» за проектом інженера Л. І. Пільвінського, який, по суті, був тимчасовою спорудою.

У 1934 р. Київ став столицею Української РСР, яка повинна була мати спортивну арену, що відповідала б вимогам того часу. Оголошений у 1935 р. конкурс на проєкт оновленого стадіону, переможцем якого став проєкт архітектора Михайла Гречини під назвою «Український республіканський стадіон», розрахований на 50 тис. глядацьких місць. Про проєкт писала київська газета «Пролетарська правда» від 20 червня 1935 р.: «На базі нинішнього Червоного стадіону проєктується новий республіканський стадіон площею 80 га. Це буде величний комбінат фізкультури... Будівництво стадіону розпочнеться в 1936 р.» [8].

Друге урочисте відкриття стадіону, що отримав нову назву Республіканський стадіон ім. М. С. Хрущова, було призначено на 22 червня 1941 р. Проте на світанку на місто впали німецькі бомби – і відкриття довелося відкласти.

Після звільнення у 1943 р. міста від фашистських загарбників, завдяки титанічній роботі працівників тресту «Хрещатикбуд» та з допомогою киян стадіон було впроваджено майже за півроку. Його урочисте відкриття відбулося 25 червня 1944 р. [11].

У 1966–1967 рр. стадіон було реконструйовано: на 80 залізобетонних опорах за проектом того ж Михайла Гречини спорудили другий ярус трибун, що дозволило збільшити кількість глядацьких місць до 100 тис.

Під час реконструкції 1970-х років на Республіканському стадіоні було зведено другий ярус глядацьких трибун

Чергова реконструкція відбулася у наприкінці 1970-х років, яка підготувала Республіканський стадіон до проведення матчів групового футбольного турніру Ігор XXII Олімпіади 1980 р.

Тепер оновлена київська арена могла вмістити понад 100 062 глядачів і 4000 журналістів. Було оновлено й розширено центральне ядро, легкоатлетичні сектори, на бігових доріжках (замість шести – вісім) гареве по-

Республіканський стадіон готовий прийняти учасників футбольних матчів олімпійського турніру і гостей Ігор XXII Олімпіади

Будівля, де нині розташоване Міністерство молоді та спорту України

криття замінили на синтетичне, розроблене в лабораторіях українських НДІ, а ширина доріжок стала відповідати олімпійським стандартам. Поле обладнали системою подвійного дренажу, а пружний газон включав у себе дванадцять сортів трави, які доповнювали один одного. Його творці були удостоєні за свою роботу державної премії. На спортивній арені встановили чашу для олімпійського вогню, нові електронні табло і освітлювальні опори оригінальної конструкції висотою по 82 м, кожна з яких несла на собі 132 лампи потужністю по 3,5 кВт. Їх виготовлення здійснювалося на тернопільському заводі «Ватра». Також було розроблено і створено вітчизняну спеціальну акустичну систему. Для реконструкції сидень знадобилось 200 км одних тільки дерев'яних рейок, постачальниками яких стали Закарпатська і Київська області.

Важливим завданням було зробити шляхи евакуації. У зв'язку з тим що територія навколо Республіканського стадіону була забудована, прийшлося ухвалити рішення про знесення восьми будинків, які заважали евакуації глядачів і переселення їх мешканців у сучасні квартири.

Це дозволило, у разі необхідності, евакуювати 100-тисячник за 10–15 хв [3].

Було вирішено реконструювати огорожу стадіону, зберігши попередні багаті архітектурні форми.

Для забезпечення роботи представників МОК, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій було збудовано дев'ятиповерхову будівлю. В якій сьогодні розміщується Міністерство молоді та спорту України.

Державна комісія прийняла реконструйований Республіканський стадіон з оцінкою «відмінно».

Ігри XXII Олімпіади стали поштовхом до масштабної модернізації всієї спортивної інфраструктури не тільки столиці, а й в масштабах Української РСР: багато міст і сіл до сьогодні використовують створені у ті роки об'єкти. На території Української РСР у цей період було побудовано і реконструйовано 47 стадіонів за рахунок обласних бюджетів.

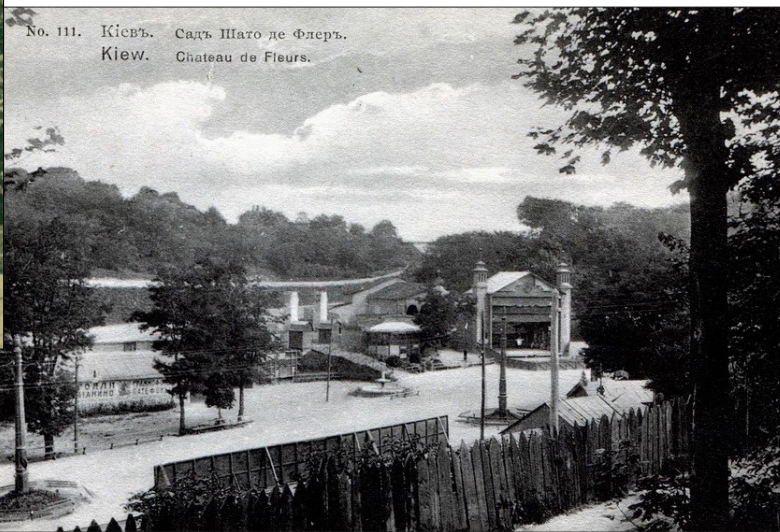
У Києві крім Республіканського стадіону реконструкції підлягли ще шість стадіонів – «Локомотив», «Спартак», «Старт», «Динамо», «Арсенал» і «Піонер», де командувальники олімпійських змагань проводили тренування.

Нове обличчя отримала одна з найстаріших спортивних споруд Києва – стадіон «Динамо». Ще у 1860-х

Вхід на територію саду Шато-де-Флер

Сад Шато-де-Флер у 1913 р., де у 1930-х роках буде побудовано стадіон «Динамо»

Головний вхід стадіону (архітектори Н. Д. Манучарова, В. І. Поліщук; 1934–1936 рр.)

роках на території нинішнього стадіону знаходився Царський сад, де діяв розважальний заклад Карла Христіані Chateau-des-Fleurs («Шато-де-Флер» – «Палац квітів»). Тут майже щодня проходили публічні гуляння з концертами, музикою та феєрверками, в літньому театрі грали спектаклі, взимку в спеціальному просторому приміщенні, яке називалося «вокзалом», влаштовували маскарadi та інші масові заходи [9].

У 1931 р. за проєктом інженера-архітектора П. Ржечицького почалося будівництво стадіону. Його урочисте відкриття відбулося 12 червня 1933 р.

Через три роки (1936) головний вхід до стадіону прикрасила знаменита колонада (архітектори – Н. Д. Манучарова і В. І. Поліщук).

Під час війни стадіон, як і весь Київ, перетворився на руїни, на його території довгі роки знаходили снаряди і міни. Післявоєнна відбудова стадіону розпочалася лише у 1954 р. Перша серйозна реконструкція відбулася у 1957 р.: дерев'яні трибуни було замінено на більш сучасні, розраховані на 20 тис. глядацьких місць, з'явився спортивний павільйон з роздягальнями та душовими.

Реконструкція здійснювалася за проєктом архітекторів М. Гречини та І. Хоменка [7].

Новий період «життя» стадіону настав напередодні Олімпіади-80. Реконструкція стадіону «Динамо» дозволила змонтувати електронне табло, збільшити адміністративну будівлю на один поверх, капітальної реконструкції зазнала легкоатлетична доріжка. Після реконструкції кількість глядацьких місць зменшилася до 18 тис. За вдале створення освітлювальних опор, встановлених на стадіоні, винахід українців було зареєстровано у справах винаходів і відкриттів при Державному комітеті з науки і техніки СРСР як промисловий зразок. Знаменита колонада при вході на стадіон, монументальна огорожа, все архітектурне оформлення було не тільки збережене, а й ретельно реставровано [4].

Крім того, за 25 км від Києва було побудовано олімпійську базу в Конча-Заспі. На вельми обмеженій лісовій ділянці автори проєкту з Київського філіалу інституту «Союзспортпроєкт» зуміли розмістити спортивний комплекс, до якого увійшли п'ять спортивних залів, клуб-їдальня з кіно- та читацьким залом, дві готельні будівлі, відкриті спортивні майданчики, розраховані на перебування 400 спортсменів. В'їзд на базу прикрашений барельєфом олімпійської тематики, стіни будівель – художньо-декоративними композиціями ручної роботи.

Підготовка до Ігор-1980 дозволила реконструювати центральні міські райони Києва, надаючи їм справжній столичний вигляд. Так, повністю змінилося обличчя площ Жовтневої революції і Ленінського комсомолу (нині Майдан Незалежності і Європейська площа). Пам'ятниками Олімпіади-80 в Києві є не тільки НСК «Олімпійський» і готелі навколо нього, а й будинок, де нині Міністерство молоді та спорту України, споруда Музею В. І. Леніна (нині – Український дім), Будинок профспілок і олімпійський ведмедик Міша, що стоїть на виїзді до Києва.

У Києві під нові споруди, упорядкування центральних вулиць і проспектів було знесено 742 старих будинки

Спортивне свято на стадіоні «Динамо» на початку 1970-х років

Республіканська олімпійська навчально-спортивна база

Український дім у Києві

Будинок профспілок. Київ

[15]. На жаль, деякі з них мали історичну цінність – реставрувати не було часу. Зокрема, це будинки на Великій Житомирській, 36 і 38, де бував Тарас Шевченко, будинки вздовж проспекту 40-річчя Жовтня (нині Голосіївський проспект); Брест-Литовський проспект (нині проспект Перемоги) розширили за рахунок демонтажу трамвайних колій; обновили фасади вулиці Великої Житомирської та багатьох інших. З 19 грудня 1980 р. почали працювати три станції метро на синій лінії – «Тараса Шевченка», «Петрівка» (нині «Почайна») та «Проспект Корнійчука» (нині «Оболонь»).

Під час Ігор-80 було вжито посилених заходів безпеки: біля груп з іноземцями завжди перебували співробітники КДБ і міліціонери в цивільному. Спортсменів і туристів зустрічали спеціальні штаби на вокзалах і в аеропортах, які спрямовували їх до місць проживання. З антисоціальними елементами було проведено значну роз'яснювальну роботу з боку правоохоронних органів. Люди, які мали психічні розлади, були розміщені у спеціалізованих психіатричних закладах.

До Ігор-1980 в республіці відкрили 114 готелів, гуртожитків, мотелів і кемпінгів. У Києві гостей зустрічали збудовані готелі «Братислава» і «Русь», а також реконструйовані «Дніпро», «Мир», «Театральна», «Ленінград», «Золотий колос» та ін.

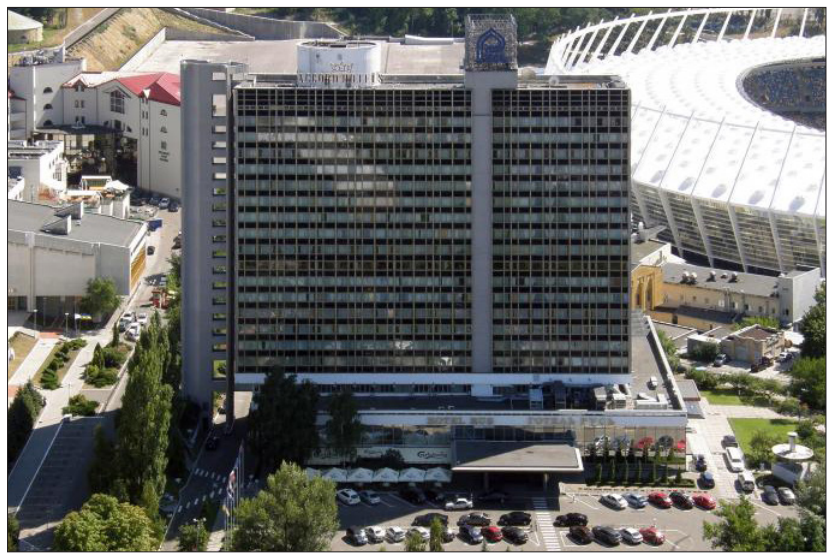
Делегація, що приїхала до Києва на відбірковий футбольний турнір, становила 91 особу, серед яких було 11 суддів зі США, Шотландії, ФРН, Швеції, Колумбії, Бразилії, Кувейту, Куби, Замбії та 11 почесних гостей – членів МОК, національних олімпійських комітетів, міжнародних спортивних федерацій, які знайомились з готовністю спортивних баз для проведення олімпійського турніру.

В олімпійські дні Київ відвідали президент МОК лорд Майкл Морріс Кілланін, члени МОК – Жоао Авеланж (Бразилія), Абдель Мохамед Халім (Судан), Цунейосі Такеда (Японія), посли Якер Лаяхі (Алжир), Абдул Рахман Альдурі (Іран) та ін. [4].

Саме в готелі «Русь», що знаходився поруч із Республіканським стадіоном, розташували своєрідне олімпій-

Інтер'єр станцій київського метрополітену «Тараса Шевченка», «Петрівка» (нині «Почайна») та «Прспект Корнійчука» (нині «Оболонь»)

Готель «Русь» у 1980 р. слугував олімпійським селищем для учасників футбольних матчів Ігор XXII Олімпіади у Києві

Республіканський стадіон зустрів олімпійський вогонь бурхливими оплесками

ське селище для спортсменів–учасників футбольних турнірів. Тут запрацював перший у місті кегельбан, а в барах почали продавати імпортну солодку газовану воду.

У готелі «Дніпро» розмістили суддів і журналістів, «Мир» і «Братислава» приймали уболівальників [13].

Для гостей столиці представники різних областей побудували дванадцять ресторанів і кафе, розрахованих на 8200 місць й оформлених у стилі регіонального колориту, щоб гості міста мали змогу ознайомитися з особливостями бессарабської, слобожанської або галицької кухонь.

Для висвітлення олімпійських баталій у Києві було створено прес-центр, який очолював редактор «Спортивної газети» В. Н. Дмитрук. Оргтехніку для забезпечення комфортної та оперативної діяльності представників ЗМІ розробляли за активної участі Інституту кібернетики Академії наук УРСР.

Урочистості з нагоди відкриття олімпійського футбольного турніру в Києві відбулися на оновленому Республіканському стадіоні. Велике олімпійське свято 20

липня відкрив голова українського оргкомітету Олімпіади-80 Павло Єсипенко. Київ – єдине місто, де олімпійський вогонь 1980 р. побував двічі. На урочистій церемонії у присутності понад 100 тис. глядачів честь запалити олімпійський вогонь у чаші стадіону було надано срібному призеру Ігор XX Олімпіади 1972 р. з легкоатлетичного десятиборства, заслуженому майстру спорту СРСР Леоніду Литвиненку.

Всього на Республіканському стадіоні зіграли сім поєдинків, які відвідало 575,5 тис. глядачів. У першому, що зібрав 100 тис. глядачів, внічю зіграли НДР та Іспанія (1:1). Інші: Ірак – Коста-Ріка (3:0), НДР – Алжир (1:0), Фінляндія – Ірак (0:0), НДР – Сирія (5:0), Фінляндія – Коста-Ріка (3:0). У 1/4 фіналу зішлись команди НДР та Іраку, поєдинок закінчився з рахунком 4:0. В результаті подальших ігор німці завоювали олімпійське «срібло» [26, 27].

«Ніхто не змушував народ йти на стадіон. Навпаки, за квитки «билися» за місяць до матчів. А вони були всім доступні, в районі 2 рублів. На пропаганду й агіта-

Срібний призер Ігор XX Олімпіади 1972 р. з легкоатлетичного десятиборства Леонід Литвиненко

цію особливого акценту також не робилося. Спрацював фактор причетності. Це було покоління, яке бачило війну, люди, які давали собі раду й радіти життю... Тоді, до речі, став модним одяг спортивного крою... Кожен хотів взяти участь у підготовці до Олімпіади, сходити на змагання. Була гордість за країну, за себе: ми це можемо, ми це зробили!» – розповідав роки потому Петро Єсипенко [13].

У період з 15 по 28 липня 1980 р. в готелях міста було прийнято і обслуговано 44 305 осіб – 24 781 радянських туристів і 19 524 іноземці. Комфортне перебування гостей столиці забезпечували 540 гідів-перекладачів. Також було організовано студентські спеціальні загони «Сервіс-80», які налічували понад 4000 осіб! З метою якісного обслуговування гостей міста було розроблено і запропоновано 15 олімпійських маршрутів, до яких увійшли вісім туристичних центрів республіки.

Найбільш масштабною, звичайно, була культурна програма Києва, в якій взяли участь 70 музичних, хорових і танцювальних колективів, понад 150 провідних артистів театрів та талановитої молоді. До культурної програми долучилися 17 музеїв, 7 бібліотек, 6 кіно-театрів, 4 парки культури та відпочинку. Цікавими для гостей Києва були зустрічі з видатними українськими олімпійцями, організовані Республіканським комітетом захисту миру.

Як згадує голова оргкомітету П. Є. Єсипенко: «Звіти того часу фіксують, куди виводили культурно відпочивати учасників Олімпіади, і навіть в якій кількості. Найпопулярнішою серед спортивних делегацій була екскурсія в Софію Київську і Києво-Печерську Лавру – 164 людини. У цирк (де йшла програма «Арена дружби») – 84 особи, прогулянка по Дніпру – 82, балет на льоду в Палаці спорту – 11. За два олімпійські тижні в Києві пройшло понад 300 вистав і концертів. Зі своїми акцентами, звичайно. Наприклад, у театрі Лесі Українки ставили «Кремлівські куранти», а ансамбль танцю імені Павла Вірського виступав з номерами «На кукурудзяному полі» і «Моряки флотилії "Радянська Україна"» [5].

Олімпіада-80 залишила велику кількість слідів у матеріальній культурі і художній творчості. Олімпійські кільця, що прикрасили вулиці міст СРСР, зустрічаються в багатьох місцях до сьогодні, символіка Ігор знайома

Таким був Республіканський стадіон 20 липня 1980 р.

Республіканський стадіон в очікуванні олімпійського свята

Вхідний білет на матч олімпійського футбольного турніру в Києві

багатьом з декору предметів побуту та з сувенірів. Про олімпійські змагання 1980 р. знято чимало документальних фільмів, мультфільмів, створено багато пісень, музичних композицій та творів образотворчого мистецтва.

Не можна залишити осторонь внесок українських кінематографістів у зміст культурної програми. Значну зацікавленість викликали у глядачів документальні роботи: «Ціна олімпійського молота», присвячена видатним металникам Анатолію Бондарчуку та Юрію Сєдих; «Висота» – про рекордсмена світу у стрибках у висоту Володимира Яценка; «Київ олімпійський», «Син чемпіона», «Ринг», «Головний рекорд» та ін. Особливе місце серед кінематографічної продукції займали мультиплікаційні фільми «Як козаки у футбол грали» і «Як козаки олімпійцями стали».

Організаційний комітет Ігор-1980 надав 592 підприємствам республіки право випускати олімпійську сувенірну продукцію (всього 3099 найменувань). Було випущено сувенірів з олімпійською символікою на суму 637 млн 850 тис. рублів. Більша їх частина прийшла на продукцію народних художніх промислів, до виготов-

лення якої долучилися підприємства з усіх куточків Української РСР.

Підготовка, організація і проведення групового турніру з футболу Ігор XXII Олімпіади 1980 р. в Києві отримала високу оцінку з боку керівництва СРСР та МОК. Багато підприємств, організацій та їх працівників з різних областей України, що забезпечили підготовку до проведення свята миру і спорту в Києві, були відзначені державними нагородами СРСР та УРСР. Президент міжнародного олімпійського комітету лорд Майкл Морріс Кілланін висловив слова подяки, вручив голові оргкомітету Ігор XXII Олімпіади в Україні Петру Єсипенку пам'ятну медаль, а сам отримав на згадку про перебування на українській землі вишиванку.

Висновки

Ігри XXII Олімпіади 1980 р. стали потужним поштовхом розвитку спорту в СРСР в цілому, а також його окремих видів не тільки в містах їх проведення – Москві, Києві, Ленінграді, Мінську, Талліні – а й по всій країні. Крім того, Ігри залишили прекрасну олімпійську спадщину – нові сучасні унікальні (на той час) спортивні комплекси та інші споруди, що діють до сьогодні.

Досвід проведення футбольного турніру Ігор XXII Олімпіади 1980 р., що відбувся в Києві, показав величезний потенціал тодішньої Української РСР, рівень її соціально-економічного розвитку, а головне – почуття гордості її населення за свою батьківщину. Ігри XXII Олімпіади 1980 р. мали значний вплив на подальший розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР.

Література

1. В об'єктиві: факелоносці естафети олімпійського вогню XXII Літніх Олімпійських ігор (Бориспіль, 11.07.1980 рік) [In focus: torchbearers of the Olympic torch relay of the XXII Summer Olympic Games (Boryspil, July 11, 1980)] [Інтернет]. [18.07.2020]. Доступно на: https://www.borispil.org.ua/load/misto_borispil/fotoistoriji_mista/v_ob_ektiv_i_fakelonosci_estafeti_olimpijskogo_vognju_khkhii_litnikh_olimpijskikh_igor_borispil_11_07_1980_rik/89-1-0-529
2. Варварцев ММ, відп. ред. Фальц-Фейн (Falz-Fein) Едуард Олександрович фон. Україна в міжнародних відносинах. [Ukraine in international relations.] Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 6. Біографічна частина: Н–Я. Київ: Ін-т історії України НАН України; 2016:268-9.
3. Деякі маловідомі подробиці щодо заснування НСК "Олімпійський" [Інтернет]. [Some little-known details about the founding of the NSC "Olympiyskiy"] Доступно на: <http://ffk.kiev.ua/4897-deyaki-malovidomi-podrobytsi-shhodo-zasnuvannya-nsk-olimpijskij.html>
4. Єсипенко ПЕ, Кравчук ЛМ, Колтунюк СВ, і др. Олімпійские дни в Украине [Olympic days in Ukraine]. Киев: Из-во «Здоровье»; 1982. 248 с.
5. Как готовилась Украина к тем Олимпийским играм [Інтернет] [How Ukraine was preparing for those Olympic Games]. 2020. Доступно на: <https://www.interesniy.kiev.ua/kak-kiev-prinimal-olimpiadu-80/>
6. Как Киев принимал Олимпиаду [Інтернет] [How Kiev hosted the Olympics] Доступно на: <https://www.interesniy.kiev.ua/kak-kiev-prinimal-olimpiadu-80/>
7. Київському стадіону «Динамо» – 70 років [Dynamo Kyiv Stadium is 70 years old.] Український футбол. 11 червня 2003; 79 (1219):5-7.
8. Ковалинский В. День рождения стадиона «Динамо»: бетон, стекло и сад [Інтернет]. [“Dynamo” Stadium’s birthday: concrete, glass and garden [Internet]] 12 июня 2020]. Доступно на: https://www.weekend.today/spectemy/kiyevskaja-starina/jubilej-dinamo_arhiv_art.htm
9. Ковалинский В. Несколько рождений одного стадиона [Інтернет]. [Several births of one stadium [Internet]] [7 декабря 2011]. Доступно на: <http://2000.net.ua/weekend/gorod-sobytiya/khronograf/77121>
10. Кока-кола, козаки та кегельбан: як Київ приймав Олімпіаду-80 [Інтернет] [Coca-Cola, Cossacks and bowling alley: how Kyiv hosted the Olympics-80]. Доступно на: <https://projects.weekend.today/olympiad-80>
11. Коломієць А. Деякі невідомі подробиці щодо заснування НСК «Олімпійський» [Інтернет] [Some unknown details about the founding of NSC "Olympiyskiy"]. Доступно на: <http://ffk.kiev.ua/4897-deyaki-malovidomi-podrobytsi-shhodo-zasnuvannya-nsk-olimpijskij.html>
12. Лисниченко И. «Когда стотысячный стадион встал, приветствуя олимпийский огонь, от волнения я понес факел по арене быстрее, чем следовало, и уже на верхнем ярусе подумал: не добегу!». [“When the 100,000-strong stadium stood up to greet the Olympic flame, I carried the torch across the arena with excitement faster than I should have, and already on the top tier I thought: I won’t make it to!”] Газета «Факти». 3 июля 2004 [Інтернет]. [3.07.2004] Доступно на: <https://crime.fakty.ua/68941-quot-kogda-stotysyachnyj-stadion-vstal-privetstvuyua-olimpijskij-ogon-ot-volneniya-ya-pones-fakel-po-arene-bystree-chem-sledovalo-i-uzhe-navernem-yaruse-podumal-ne-dobegu>
13. Манчук А. Киевская Олимпиада-1980 [Інтернет] [Kiev Olympics-1980]. 2020 [жовтень 2020] Доступно на: <https://ukraina.ru/opinion/20200720/1028299919.html>
14. Мельничук Ю. 40 років тому Житомир зустрів Олімпійський вогонь [40 years ago Zhytomyr met the Olympic flame] [Інтернет]. Доступно на: <http://novyny.zt.ua/sport/2020/07/10/83086.html>

15. Олимпиада-80 оставила Украине 47 стадионов и 114 отелей, но разрушила 742 дома [The Olympics-80 left 47 stadiums and 114 hotels in Ukraine, but destroyed 742 houses] [Интернет]. 2010 [19 июля 2010]. Доступно на: <https://kr.ua/life/235972-olympiada-80-ostavyla-ukrayne-47-stadyonov-y-114-otelei-no-razrushyla-742-doma>
16. Олімпійський вогонь на Хмельниччині: хто і як запалив його 40 років тому [Olympic flame in Khmelnytsky region: who lit it and how 40 years ago] [Интернет]. 2020. Доступно на: <https://suspilne.media/68209-derzekoinspekcia-hmelniccni-sklala-protokol-na-kurort-eko-servis-za-ne-dopusk-inspekto-riv/>
17. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 7 лютого 1979 р. N 74 «Про підбір та навчання кадрів для роботи в період підготовки і проведення XXII літніх Олімпійських ігор 1980 року в м. Москві» [Resolution of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR of February 7, 1979 N 74 "On the selection and training of personnel for work during the preparation and holding of the XXII Summer Olympic Games of 1980 in Moscow"] [Интернет]. Доступно на: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP790074.html.
18. Президент МОК Томас Бах размышляет о бойкоте Олимпийских игр 1980 года в Москве, 40 лет спустя [IOC President Thomas Bach reflects on boycott of 1980 Olympics in Moscow, 40 years later] [Интернет]. 2020 [жовтень 2020]. Доступно: <https://www.olympic.org/news/ioc-president-thomas-bach-reflects-on-the-boycott-of-the-olympic-games-moscow-1980-40-years-later>
19. Приветствия и лозунги для использования в оформлении олимпийских объектов [Greetings and slogans for use in the design of Olympic venues] [Интернет]. Доступно на: <https://spbarchives.ru/documents/10157/426504/1.jpg>
20. Скрипник В. Вогонь Олімпійських Ігор-80 приніс у Вінницю Микола Явтушенко. Як це було... [Mykola Yavtushenko brought the fire of the Olympic Games-80 to Vinnytsia. How it was ...] [Интернет]. 2020 [липень 2020]. Доступно на: <https://vn.20minut.ua/Podii/vogon-olimpiyskih-igor-80-prinis-u-vinnitsyu-mikola-yavtushenko-yak-ts-11093179.html>
21. Сулименко В. Як Полтавщина зустрічала вогонь Олімпіади 80: свято на стадіоні «Колос» [How Poltava region met the flame of Olympics 80: a holiday at "Kolos" Stadium] [Интернет]. [27 червня 2010]. Доступно на: <https://poltava.to/news/3556/>
22. Сулименко В. Як Полтавщина зустрічала вогонь Олімпіади-80: Лубни і Красногорівка [How Poltava region met the flame of Olympics 80: Lubny and Krasnohorivka] [Интернет]. [20 червня 2010]. Доступно на: <https://poltava.to/news/3434/>
23. У Харкові відзначили ювілей естафети олімпійського вогню [The anniversary of the Olympic torch relay was celebrated in Kharkiv] [Интернет]. [13 липня 2020] Доступно: <http://dmskh.gov.ua/novini/4418-u-kharkovi-vidznachili-yuvilej-estafeti-olimpijskogo-vognyu>
24. Як 30 літ тому наші земляки олімпійський вогонь несли [How our compatriots carried the Olympic flame 30 years ago] [Интернет]. [жовтень 2020]. Доступно на: <http://podolyanin.com.ua/sport/17899/>
25. 35 лет назад, когда через Житомир несли олимпийский огонь, ожидали, что будут провокации и даже теракты [35 years ago, when the Olympic flame was carried through Zhytomyr, provocations and even terrorist attacks were expected] [Интернет]. 2015 [липень 2015] Доступно на: <https://ztnews.com.ua/35-let-naзад-когда-через-житомир-несли-о/>
26. Novikov IT, ed.-in-chief. Games of the XXII Olympiad: [official report of the Organising Committee of the Games of the XXII Olympiad, Moscow, 1980]
27. Novikov IT. Summer Olympic Games. Organizing Committee. 22, 1980, Moskva. Moscow: Fizkultura i Sport; 1981. Vol. 1: Moscow, Tallinn, Leningrad, Kiev, Minsk. 237 p. [Интернет]. Доступно: https://library.olympic.org/Default/doc/SYRACUSE/46841/games-of-the-xxii-olympiad-official-report-of-the-organising-committee-of-the-games-of-the-xxii-olym?_lg=en-GB
28. Novikov IT. Summer Olympic Games. Organizing Committee. 22, 1980, Moskva. Moscow: Fizkultura i Sport; 1981. Vol. 2: Organisation. 533 p.
29. Novikov IT. Summer Olympic Games. Organizing Committee. 22, 1980, Moskva. Moscow: Fizkultura i Sport; 1981. Vol. 3: Participants and results = Participants et résultats. 643 p.

Автор для кореспонденции:

Булатова Марія Михайлівна – д-р пед. наук, проф., кафедра історії і теорії олімпійського спорту, Національний університет фізического виховання і спорту України; Україна, 03150, Київ, ул. Фізкультури, 1; <https://orcid/0000-0002-6266-8618> dr.bulatova@gmail.com

Corresponding author:

Bulatova Maria – Dr. Sc., prof., Department on History and Theory of Olympic Sport, National University of Ukraine on Physical Education and Sport; Ukraine, 03150, Kyiv, 1 Fizkultura Str.; <https://orcid/0000-0002-6266-8618> dr.bulatova@gmail.com

Поступила 16.10.2020